

דלקת עור שממגע (Contact Dermatitis)

האופנה של טבור חשוף ומכנסי גינס מעניקים לפעמים לרופא להפגין את כשרונו באבחנה פיזיקלית. נערה הלובשת מכנסי גינס ומסביב לטבור פצע וסמיני גרד, מעידה על עצמה כי הנה רגישה לניקל. במקרים רבים לא תלך גם עם עגילים ושעון, או שתפגין שילוב יוצא דופן של רצועת פלסטיק לשעון ועגילי זהב. ניקל הוא הסמן של דלקות עור אלרגיות שממגע. אולם פרט להיות נשים אלו יקרות ובעלות טעם אנין בתכשיטים, זהב בלבד... הן עלולות לסבול גם מתופעות אחרות. פרק זה חריג בספר. כמעט כל המחלות האלרגיות מטפלות באלרגיה במנגנון של תגובת יתר מיידית, אלרגיה מסוג I, זו המתווכת ע"י IgE. אולם דלקת עור אלרגית שממגע פועלת במנגנון לגמרי אחר. תגובת יתר מושהית

הגדרה

חומר מהעולם החיצון שזר לגופנו, חודר לעור וגורם להופעת דלקת בעור, המתבטאת בחום מקומי, אודם מקומי, בצקת וכאב או גרד.

רקע

ישנם שני סוגים עיקריים של דלקת עור שממגע (דע"מ): **איריטנטית** (מלשון גירוי) ו**אלרגית**. דע"מ איריטנטית פרושה, שהחומר החודר לעור וגורם לנזק לעור לפחות לאפידרמיס (החלק החיצוני ביותר של העור). עקב נזק זה משתחררים חומרי דלקת המשרים את הדלקת בעור. דוגמאות טיפוסיות לסוג זה של דע"מ הן: כוויה כימית מחומצה או כוויה ממים רותחים. דע"מ אלרגית פרושה, שהחומר החודר לעור איננו גורם לו שום נזק, אלא מפעיל תגובת יתר חיסונית מושהית הגוררת בעקבותיה הופעת דלקת בעור. בצורה זו יש צורך במגע עם חוזרים, בקצב מסוים עד שדע"מ סמויה מהעין, תהפוך למחלת עור גלויה. ההבדלה בין שתי הצורות האלה של דע"מ חשובה בעיקר אם מדובר בדע"מ מקצועית דהיינו, דע"מ שמופיעה עקב עיסוק או מקצוע מסוימים. אם מדובר בדע"מ איריטנטית בד"כ אין צורך להחליף מקצוע, אלא לשנות את הסביבה או את התנהגות העובד, כך שהוא לא יבוא יותר במגע עם החומר הגורם לדלקת בעור. לעומת זאת במקרה של דע"מ אלרגית, דלקת העור נגרמת ע"י כמויות זעירות ביותר של החומר (אפילו כמויות זעירות הנישאות בחלל חדר), הנוחתות על העור וגורמות להופעת הדע"מ, כך שמעשית לא ניתן לשנות את תנאי העבודה לצורה שבה לא יהיו אפילו כמויות זעירות של החומר בסביבת העובד ובד"כ הופעת דע"מ אלרגית מקצועית, גוררת בעקבותיה את הצורך בהפסקת או החלפת עבודה.

שכיחות

דע"מ מופיעה במוצק ב- 6-8% מהאוכלוסיה הכללית. כאשר מדובר במחלת עור מקצועית בלמעלה מ- 90% מהמקרים הסיבה למחלת העור היא דע"מ. דע"מ איריטנטית שכיחה הרבה יותר מאלרגית וב- 80% מהמקרים מדובר בדע"מ איריטנטית ורק ב- 20% אלרגית.

גורמים שכיחים לדע"מ אלרגית באוכלוסיה הכללית

הגורמים השכיחים ביותר הם 3 מתכות: ניקל, קובלט וכרום אשלגני.

ניקל וקובלט מצויים יחד בטבע ולכן בד"כ אנשים הרגישים לאחת משתי המתכות האלה יהיו רגישים גם לשניה.

ניקל הינה מתכת זולה שקל לעבוד איתה והיא מצויה מאוד בסביבתנו. הנפגעים העיקריים הם נשים העונדות תכשיטים עתירי ניקל. דע"מ תופיע בעיקר בעור שבו נוגע התכשיט בלחץ כמו בעגילים בתנוכי האוזניים. ניקל באבזמים וברצועות או בגופי שעונים יגרום בד"כ דע"מ בקיץ, כאשר ההזעה שעל העור גורמת להפרדות הניקל מהאבזר ולחדירתו לעור. ישנו קשר ברור בין ניקוב תנוכי אוזניים בגיל צעיר ולהופעת רגישות לניקל בגיל המבוגר. אי לכך יש להקפיד לנקב אוזניים בגיל צעיר ע"י מחטים ללא ניקל או כאלה שלא משחררים ניקל או לא לנקב כלל בגיל צעיר. בארצות סקנדינביה ובגרמניה אין לשווק כלל מחטים לניקוב אוזניים המכילים או משחררים ניקל. עמדה זו אומצה לאחרונה בנציבות השוק המשותף והיא כנראה תאומץ ע"י כל ארצות השוק המשותף. תכשיטי זהב 14 קראט עדיין יכולים להכיל ניקל. תכשיט זהב של 18 ו-24 קראט בד"כ לא מכילים ניקל. תכשיטי זהב לבן, כסף טהור וטיטניום אינם מכילים או משחררים ניקל ולכן הם בטוחים לשימוש גם לנשים רגישות לניקל. כפי שנאמר בפתיח אלו נשים "יקרות" ואנינות טעם.

כרום אשלגני

מצוי בד"כ, בחומרי ניקיון ועקריות - בית רבות הן הנפגעות העיקריות. הצורה הקלינית השכיחה ביותר היא דע"מ בידיים. צורה זו של דע"מ נקראת גם דע"מ של עקרת הבית. בארצות השוק המשותף קיים חוק האוסר לשווק חומרי ניקיון שמכילים כרום אשלגני מעבר לרמה מסוימת העלולה לגרום לדע"מ. בשנים האחרונות ניכרת ירידה במס' המקרים של דע"מ אלרגית עקב כרום אשלגני בעקריות בית גם בארץ. (בעבר כרום אשלגני היה הגורם העיקרי לדע"מ אלרגית בקרב נשים בארץ). הסיבה לכך היא, כנראה, שימוש רב יותר בחומרי ניקיון תוצרת חוץ וכן עקב העובדה שמספר חברות ישראליות המייצרות חומרי ניקיון נשלטות ע"י חברות ניקיון בינלאומיות לייצור חומרי ניקיון, אשר כופות סטנדרט אחיד על כל החברות הנמצאות בבעלותן. כרום אשלגני יכול גם לגרום למחלת עור מקצועית בקרב פועלי בנין עקב הימצאותו במלט. חומרים נוספים היכולים לגרום לדע"מ באוכלוסיה הכללית הם:

חומר צבע של שיער הנקרא: Paraphenyldiamine

זו לעיתים קרובות מחלה מקצועית של ספרים. אשר לא יכולים להימנע מלהיחשף, וגם לא יכולים לעבוד עם כפפות. ספרים רבים טוענים כי הם חייבים ל"חוש" את השיער. המחיר הוא מחלה די קשה באצבעות. **מרכיבים שונים בגומי כגון:** חומרים נוגדי חמצון וחומרים מרכזיים בתהליך היצור של הגומי. **חומרי שימור שונים בתכשירים קוסמטיים** שתפקידם להאריך את חיי המדף של התכשירים **סוגי אנטיביוטיקה** מסוימים במשחות אנטיספטיות או במשחות נגד גרד ונגד כוויות, חומר אלחוש, דבקים למינהם וחומר בסיסי במשחות קוסמטיות הנקרא: לנולין ועוד.

דע"מ אלרגית עקב שימוש בבושם

בתעשיית הקוסמטיקה המודרנית משתמשים בכ- 2000 סוגי בשמים ש- 50-60 מהם יכולים לגרום לדע"מ. דע"מ יכולה להופיע לא רק מבשמים הנמצאים בשימוש קלאסי ע"י מריחה או התזה, אלא מכל חומר שיש לו ריח כגון: קרמים קוסמטיים שונים, חומרי טיפוח של שערות, מסקרה, שפתון, לק של ציפורניים ועוד. לעיתים הבושם בתכשיר איננו מורגש כמו: בדיאודורנטים המכילים חומרים בעלי ריח דוחה שלניטרולם משתמשים בבשמים. המוצר הסופי איננו בעל ריח, אבל הוא מכיל בושם. למעשה רק תכשיר שכתוב עליו באופן מפורש שאיננו מבושם בטוח לשימוש בנשים הידועות כרגישות לבשמים. עקב סודות תעשייתיים הקשורים לתהליך היצור יש לעיתים קושי בקבלת מידע אמין על תכולת התכשירים הקוסמטיים אפילו מחברות ידועות בעלות מוניטין. לעיתים סודות יצור מקצועיים, עוברים בסודיות רבה מאבא לבן, דור אחר דור והחברות המייצרות אינן מוכנות למסור מידע מדויק על תכולת התכשיר.

בשנים האחרונות מרפאות אוניברסיטאיות באירופה ובארה"ב המטפלות בחולים עם דע"מ מפיצות דפי מידע בהם יש פירוט של המוצרים הבטוחים לשימוש לנבדק שנתגלתה אצלו רגישות לחומר קוסמטי מסוים, כמו: בושם או אחר. למשרד הבריאות בארץ יש מידע מפורט על התכולה המדויקת של כל מוצר קוסמטי הרשום בארץ. מידע זה לא גלוי לציבור, אך במקרים ספציפיים ניתן לקבל מידע מדויק ממשרד הבריאות בעקבות פניה ישירה אליהם ופרוט רגישותיו של החולה הספציפי. מרכז בינלאומי היושב בז'נבה והנקרא: International Fragrance Association (IFRA) מרכז ומעדכן את כל המידע המתחדש הקשור לשימוש בבושם ותחלואה בעור ומפיץ את המידע באופן קבוע בין החברים הרשומים במרכז.

תבחיני מטלית (Patch tests)

על מנת לאבחן את הגורם לדע"מ בנבדק מסוים מבצעים תבחיני מטלית. הרעיון של התבחינים הוא פשוט: מניחים על עורו של הנבדק חומרים החשודים כגורמים לדע"מ ומשאירים אותם במקום מספיק זמן ע"מ שיחדרו לעור. אם בבחינת העור, לאחר זמן מסוים, נראה הופעת אודם או שלפוחיות זעירות או שלפוחית גדולה במקום בו היה חומר מסוים, נוכל להסיק שהנבדק רגיש לחומר זה.

בפרקטיקה מבצעים 4 סוגי תבחינים:

תבחינים סטנדרטיים

תבחינים אלה מבוצעים בנבדקים באוכלוסיה הכללית שלהם דע"מ. הם מכילים 23 חומרים השכיחים ביותר כגורמים לדע"מ בקרב האוכלוסיה הכללית.

תבחינים מקצועיים

תבחינים אלה מבוצעים בנבדקים שמחלת העור שלהם היא מקצועית דהיינו, שהופיעה עקב עיסוק מסוים. התבחינים מכילים את החומרים השכיחים ביותר הידועים כגורמים לדע"מ במקצוע ספציפי זה. התבחינים כוללים את המקצועות: רפואת שיניים, ספריות, מכונאים, עובדי דפוס, עובדים בתעשיית הפלסטיקה ועוד.

תבחינים אישיים

כאשר נבדק מצביע על חומר מסוים או תכשיר מסוים שלדעתו יתכן והוא הגורם לדע"מ, מבצעים תבחין עם החומר החשוד כפי שהוא, או שמכילים אותו לתבחין בריכוז מסוים או בבסיס מסוים.

תבחינים עבור דע"מ עקב חשיפה לשמש

לעיתים אדם בא במגע עם חומר מסוים שלא גורם להופעת דע"מ. אבל אם האדם נחשף לשמש מופיע שינוי בחומר ואז הוא גורם לדע"מ. בחשד למקרה כזה מבצעים תבחיני מטלית מיוחדים כאשר חושפים את החומרים הנבדקים גם לקרניים על-סגוליות לפני קריאת תוצאות התבחינים. החומרים השכיחים ביותר מאז שנות ה-90 של המאה שעברה, כגורמים לדע"מ עקב חשיפה לשמש, הם דווקא תכשירי הגנה נגד קרינת שמש.

לא בכל מרפאה קיימות מגוון הבדיקות הללו ובמיקרים מאד חשודים יש להפנות את החולה למרכזים/מרפאות מיוחדות.

צורת ביצוע התבחינים

כפי שכבר נאמר בפתיח, מדובר בפגיעה הנגרמת ע"י רגישות יתר מושהית. לכן לא נגרמת מחלה מיד עם החשיפה אלא כעבור 48 או יותר שעות. דבר זה קובע גם את אופי הבדיקה. החומרים הנבדקים מושמים על גב הנבדק ומכוסים ע"י פלסטרים מיוחדים ונשארים על הגב 48 שעות. כעבור פרק זמן זה, התבחינים מוסרים מהגב ומבצעים קריאה ראשונה של התוצאות. אם יש צורך אז, כעבור 48 שעות נוספות מבצעים קריאה נוספת. כאמור במקרים של תגובה שלילית יש צורך ב-2 קריאות של התבחינים, כי כ-40% מהחומרים שאינם מראים תגובה חיובית אחרי 48 שעות יראו את התגובה כעבור 96 שעות. לעומת זאת כרבע מהתגובות החיוביות כעבור 48 שעות הופכות לשליליות כעבור 96 שעות וזו הוכחה לכך שהתגובה החיובית הייתה כזוהי. לאחר קריאת התבחינים מתחילה העבודה העיקרית של הרופא, ע"מ לקבוע את הרלבנטיות של התוצאה, דהיינו, למצוא היכן הנבדק הספציפי בא במגע עם החומר שנמצא חיובי בתבחינים, זו מיומנות מיוחדת

וככל שהרופא הבודק מקצוען יותר, הוא יצליח יותר לעזור לחולה. לעיתים מציאת הקשר בין הנבדק לחומר שנמצא חיובי מתבחינים, הנה עבודה בלשית ממש.

טיפול

בדלקת עור חריפה יש תחילה לטפל ע"י הרטבות. את הרטבות מבצעים עם בד כותנה (לא פד גזה ולא תחבושת ולא מגבת!) המושם על אזור הדלקת בעור ומורטב ע"י נוזל שיכול להיות מים קרים מהברז, תמיסת מלח או נוזלים המכילים חומרים מיוחדים והנמצאים בשימוש במחלקות עור בבתי החולים. הבד המשמש כממברנה חצי חדירה, מתייבש לאיטו ומייבש את ההפרשות הנמצאות תחתיו על העור. יבוש ההפרשות על העור הנגרמות ע"י הדלקת, חשוב למניעת זיהום משני ולזירוז ריפוי הפצע. לאחר שיפור בדלקת והפיכתה לתת - חריפה, ניתן להשתמש במשחות נוגדות דלקת (כמו משחות המכילות קורטיזון) ומשחות אנטיביוטיות. משתמשים במשחות על בסיס קרם, הסופגות את ההפרשות שעדיין נותרו על העור. במקרים קשים נהוג לטפל ע"י קורטיזון בכדורים דרך הפה במינון הנקבע עפ"י חומרת המצב ועם ירידה איטית במינון עד הפסקה מוחלטת עם ריפוי הדלקת בעור. אולם הטיפול העיקרי הנו זיהוי החומר וההימנעות ממנו בעתיד.